

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

Професионално направление: 2.1. Филология

Докторска програма: Класически езици

Автор: Калина Юлиева Босева

Форма на докторантурата: самостоятелна подготовка

Тема: *Ignis sacer* в литературната и в медицинската традиция (I в. пр.Хр. – XI в.).

Изследване на семантичните трансформации на термина и идентификация на асоциираните с него болести и терапевтични методи.

Автор на рецензията: доц. д-р Пламен Георгиев Гецов, дм – катедра „Образна диагностика“, Медицински факултет, МУ-София

Становището е изготвено въз основа на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и заповед № РД-38-103/19.02.2024 г. на Декана на Факултета по класически и нови филологии, за назначаване на научното жури по процедурата за публична защита.

1. Биографични данни

Калина Юлиева Босева е родена на 17.07.1985 г. Завършва ОКС „бакалавър“ по специалност „Класическа филология“ и магистърска програма „Антична литература и култура“ във Факултета по класически и нови филологии на СУ „Св. Климент Охридски“ през 2010 г. с отличен успех. От 2010 година работи в Медицинския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ като асистент по латински език. Зачислена е като докторант на самостоятелна подготовка в катедра „Класическа филология“, ФКНФ през 2022 година.

2. Актуалност на дисертационния труд

Представеният ми за рецензия дисертационен труд, разработен от Калина Юлиева Босева, включва огромно по обем и период проучване, с направени изключително прецизно и задълбочено анализи. Разработката е с интердисциплинарен характер и има много висока научна стойност, както в областта на проучванията за нуждите на класическата филология, така и в областта на историята на медицината. Бих препоръчал разработката да бъде оформена в учебник или монографичен труд в областта на историята на епидемиологията и инфекциозните болести и като цяло на медицинската наука, който ще бъде изключително полезен за учени и обучаващи се в горепосочените области.

3. Характеристика на дисертационния труд

Дисертацията е в обем от 470 страници, от които 361 страници основен текст, 33 страници библиография и 74 страници приложения. Илюстрирана е добре с 215 фигури и 9 таблици, с висока резолюция, коректни и пълни описания.

Целта на представената ми за рецензия дисертация е ясно формулирана, а именно: проследяване на семантичните трансформации на термина *ignis sacer* и диахронното му развитие от първата му употреба през I в. пр.Хр. от Лукреций и Вергилий до разпадането му през XI в. и замяната му с *ignis sancti Antonii* и с други подобни изрази на различните езици и идентификация на заболяванията, които в определен момент са били назовавани с това име, прилаганите терапии и лекарствени съставки.

Конкретните задачи за реализирането на поставената цел са подробно и логично описани. В дисертационния труд авторът е проследил последователно и задълбочено актуалното състояние на проучванията във връзка с изследвания термин, и еволюцията на обективните знания на религиозното и философско възприятие за голяма част от широко разпространените инфекциозни заболявания и ерготизма. Отчетени са разликите между медицинските и немедицинските извори в описанията на заболяванията и на тежестта на предизвиканите от тях епидемии. Систематично е разгледана етиологията и патогенезата на антракс, морбили, вариола, еризипел, сифилис и редица други инфекции и заедно с патофизиологичните и патоанатомичните особености при различните форми на заболяванията. Всички използвани в дисертационния труд медицински термини и описания са използвани коректно.

Към методи и материали спадат използвания извор материал, който включва 255 цитирани пасажа на латински език и 45 на старогръцки от антични и средновековни автори и създадената релационна база данни като инструмент за многофакторен анализ на медицинската, ботаническата и фармацевтичната терминология в изследваните извори. Избраните принципи при формулирането на корпуса с извори и методите за анализ са добре подбрани, основани на проследяване на развитието на концепцията за болест и диагностика, които могат да бъдат приложени ретроспективно при работа с писмени извори. Със създадената база данни е възможна количествена оценка и мултикорелационен анализ на използваните извори. Тя позволява да се прави анализ на особеностите в синтаксиса на съчетанието *ignis sacer* в тесен контекст за различните типове извори и да се определя неговият фразеологичен статус. Ясно могат да бъдат разграничени разликите при употребата на *ignis sacer* в медицински и немедицински извори. Разгледани са отделните семантични полета на двата компонента на проучвания термин, диференцирани са конотациите, свързани със симптоматика, от тези, свързани с етиологията на болестта.

Направен е анализ на корелациите между символичната образност в групата немедицински извори и проследяването на връзките между авторите от допълнителни лексикални маркери и заимствани образи, което позволява да се открият семантичните особености, наблюдавани в цитираните извори, които липсват в медицинските такива. С цел установяване на заболяването, което се има предвид в различните извори и автори, е проследена в детайли прилаганата терапия за медицинската изворова група.

От начина на описание на всички проучени извори и автори, идеята за създаването на база данни и приложението ѝ при анализа на направените изследвания по дисертационния труд, личи прецизност, акуратност и задълбоченост при планирането.

4. Проучвания и резултати, изводи и приноси

Докторантката е проучила 30 латиноезични автори от периода от I в. пр. Хр. до XI в., два анонимни манастирски медицински сборника и някои гръкоезични автори, а като втори допълнителен корпус от цитати, свързани с идентификацията на терапевтичните субстанции, са включени около 350 препратки предимно към Плиний Стари, Диоскорид, но също и Теофраст, Катон, Варон, Колумела, Витрувий, Гален, Псевдо-Апулей, Псевдо-Диоскорид.

Вторичната литература на основните европейски езици, свързана с термините *ignis sacer*, *ignis Sancti Antonii* и ерготизъм от XVI в. до днес е представена е изчерпателно, систематично и хронологично. Открити са основните цитирани извори, които най-често са дали описание на болестта. Допълнително са намерени огромен обем нецитирани до момента пасаж, в които е предложена само терапия, без нозография и които до момента не са идентифицирани.

Акуратно е направен анализ на връзката с други дисциплини и е конструиран инструмент, с който да се обработват акумулираните големи обеми данни. Архитектурата на създадената база данни е съобразена с факта, че материалът, с който работи докторантката, предполага степен на хипотетичност на идентификациите, доколкото няма физически пациент, нито патоген, или налични съставки на терапия, поради което не могат да се приложат съвременните методи и технологии за диагностика, използвани в областта на медицината или ботаниката, за идентификация на изброените обекти, а само могат да бъдат отнесени към определена съвременна категория. Създаденият инструмент прави възможно преброяването и класифицирането по определени признаци и показатели и извличането на различни зависимости от изворите, чрез които се търсят допирни точки между съвременното таксономично описание и античния или средновековен извор за идентификация. Отчетени са съществени разлики между античните и съвременните

особености на таксономични описания на растенията, тъй като принципите на фитографията не са били кодифицирани преди XIX век. Взето е под внимание, че не само класификацията на видовете се разминава с античната, но и белезите, по които те са определяни и са предложени стъпки, по които да се преодолеят тези трудности. Без създадената от докторантката база данни такова по обем и качество изследване на практика не би могло да бъде направено.

В раздела „Терминологична и методологична основа на изследването“ са сравнени античните и съвременни описания и схващания за понятията „болест“ и „диагноза“. Разгледани са основните съвременни методи за диагностика и невъзможността за тяхното прилагане върху писмени източници, систематизирани са типа данни необходими за точна идентификация на патологичните състояния в изворите. Отчетени са важни аспекти, които следва да се имат предвид при опита за идентификация, като например, че всяка епоха, общност и географска област има своя характерна патоценоза – комбинация от патологични състояния, присъстващи в конкретна популация в даден момент от времето и в определено пространство.

За нуждите на създадената база данни са изяснени типовете обекти, с които се работи и йерархичните взаимоотношения между тях, тяхното разпределение по таблици с цел да се избегне дублиране на данни, както и какъв тип информация трябва да може да се извлече.

За целта са създадени първичните таблици: Автори; Произведения; Цитати (цитатите с по-широк контекст, включително терапията); *Ignis sacer* цитат (цитатите, съдържащи словосъчетанието *ignis sacer* с минимален контекст, която служи за проследяване на морфологични, синтактични особености и разночетения); Идентифицирани болести (в тази таблица се въвежда информацията за всички патологични състояния, споменати във вторичната литература като възможна идентификация за *ignis sacer*); Афилирани видове лечебни растения; Други терапевтични продукти; Терапевтични процедури; Библиография. Създадени са също и редица помощни и свързващи таблици.

В дисертационния труд е разгледана структурата на всяка една отделна първична таблица в ISDB с описание на всички полета. Подробно са описани и обяснени всички основни обекти и функции на релационната база данни (типа използвани релации), приложени в ISDB. Създадени са специални формуляри, удовлетворяващи конкретните нужди за визуално разположение на екрана на полета от различни свързани таблици, групирани така, както е най-удобно да се въвеждат и/или показват.

Въз основа на въведените и обработени данни с помощта на създадената база, в следващия раздел на дисертацията са описани трансформациите в развитието на термина *ignis sacer* в изследваните извори, а именно *ignis* и *sacer* и техните семантични сфери, дали *ignis sacer*

може да бъде определен като фразеологизъм или двукомпонентен медицински термин, както и формирането и развитието на словосъчетанието в поетични и прозаични немедицински извори (I в. пр.Хр – XI в.) и в специализирана медицинска литература (I в. пр.Хр – XI в.). В гореуточнените раздели подробно са разгледани поотделно семантичните полета на двете части на фразеологичната единица, както и предложените значения в основни речници. Проследена е еволюцията на смисъла на *sacer*, който развива положителни конотации на „свещен, свят, божествен“ по време на царския период в Рим (VIII-VI в. пр.Хр.), но дори и след него не изгубва по-ранния слой, свързан с идеята за „прокълнат“ и „нечист“.

На базата на проучените извори е направен извод, че в словосъчетанието *ignis sacer* субстантивната му част *ignis* покрива семантичния кръг, който е свързан с осезаемото със симптомите и проявите на болестта, като висока температура, възпаление, усещане за парене, червен цвят на кожата (същото червено, което виждаме като цвят в нажежен въглен), черен цвят на кожата, например при гангрена (същият, който се вижда при изстинал въглен), блед.

За *sacer*, резултатите са показали, че вложеният божествен произход на тежките епидемични прояви се прехвърля от езически класически автори като Вергилий и Сенека към християнски автори като Алким Екдиций Авит, Руфин от Аквилея и Зигеберт от Жамблу, и по-късно намира широко разпространение на християнска почва.

Установено е, че в медицинските извори съчетанието *ignis sacer* замества термини от гръцката медицинска традиция и има устойчивост на употребата.

Огромно по обем и качество описание е направено за развитието на словосъчетанието *ignis sacer* в поетични и прозаични немедицински извори и специализирана медицинска литература още от забелязаната първа употреба в дидактичните поеми „За природата на нещата“ на Тит Лукреций Кар (повлияна от описанието на Тукидид на епидемията в Атина от 430 г. пр.Хр. и вероятна идентификация – морбили с възможна вторична инфекция от тифоидна треска) и „Георгики“ на Вергилий (повлияна от историческо събитие през I в. пр.Хр. или по-рано – морът по добитъка в Норик и вероятна идентификация – антракс), които са намерили по късно широка рецепция в немедицинската литература. Разгледани са хронологично и произведенията на Скрибоний Ларг, Плиний Стари, Целз, Псевдо-Плиний, Самоник и много други автори, писали на медицинска тематика, от описанията в чийто творби се предполага широка гама от заболявания като екзема, дерматофитоза, едра шарка, кожна форма на сифилис, псориазис, еризипел, целулит, морбили, херпес зостер и други. Прави впечатление, че в произведенията, отнесени към специализирана медицинска литература, са разгледани детайлно концепциите за лечение на съответните заболявания,

като е цитиран богат извор на материал. Умело е проследена еволюцията в представите за лечението на заболяванията при различните автори. Направените описания на заболяванията и диагностиката, и корелациите с утвърдената съвременна медицинска терминология са напълно точни и коректни. Оттам личи високото ниво на познания на дисертанта в областта на биологията и медицината, въпреки, че е специалист в друга област.

Открити са пресечни точки между медицинската и немедицинската литература и са описани механизмите, по които този широкообхватен термин, който играе по-скоро ролята на фразеологизъм в немедицинските извори, приема нови значения и се използва за патологични състояния, нехарактерни за по-ранни патозенози и за по-ранни извори. Разкрит е механизмът, по който словосъчетанието започва да се използва и за отравяне с мораво рогче (ерготизъм) в хроники и са посочени допуснати грешки във вторичната литература при превода и анализа на средновековни извори, когато не се отчитат разликите, които се наблюдават между немедицински и медицински източници в една и съща епоха.

Цитирани са оригинални рецепти за изготвяне на лекарства, включително многокомпонентни прескрипции, като са идентифицирани всички съставки от растителен, животински и минерален произход компоненти. Интерес от гледна точка на историята на медицината представляват подробно проследените езикови препратки от старогръцки и латински език към употребата на различните термини в съвременната медицинска практика.

В дисертационния труд са формулирани 16 приноса, които са систематизирани добре и акцентират върху за първи път направените по темата проучвания и създадената база данни. Настоящото изследване е с подчертано интердисциплинарен характер и висока научна стойност в областта на филологическите и медицинските науки. Предложени и реализирани са методически модели за поставяне на ретроспективна диагноза за патологичните състояния, под името *ignis sacer*, които имат описание в изворите, а също и за определяне на обхвата на термина само на базата на предписаната терапия у автори, които дават оскъдно или никакво описание. В допълнение са предложени и методически модели за идентификация на растителните, минералните и животинските субстанции. Ако разработените в дисертационния труд интердисциплинарни методи с кумулативен доказателствен подход бъдат широко приложени върху достатъчно голям обем извори, това би дало възможност да се открият патозенозите в отделните периоди, и да се търсят механизмите, по които са преодолявани доминантните патогени.

Създадената от дисертанта релационна база данни с прецизни взаимовръзки има потенциала да бъде използвана именно за извършването на още такива изследвания, с които

да се проследяват и анализират големи масиви от данни изворов материал, и след обединяването им да позволят извършването на различни диахронни и синхронни срезове, които ще бъдат използвани в сферата на лингвистиката, историята на медицината и фармацията.

Във връзка с дисертационния труд са публикувани 3 научни публикации, две от които в сборници (редактирани колективни томове) и една в списание с научно рецензиране. И в трите научни статии дисертантката е единствен автор. Дисертантката е участвала в 10 национални и международни научни конференции, на 7 от които е изнесла секционен доклад.

Тези наукометрични показатели напълно отговарят на националните минимални изисквания за присъждане на ОНС „доктор“, заложен в Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“ (ПУРПНСЗАДСУ).

Авторефератът е оформен прецизно и отговаря на съдържанието на дисертацията.

5. Заключение

Представените материали във връзка с дисертационния труд са в пълно съответствие с изискуемите наукометрични показатели съгласно ЗРАСРБ, Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и ПУРПНСЗАДСУ. Горезложеният анализ е основание убедено да дам своята **положителна оценка** и да препоръчам на Научното жури да присъди образователната и научна степен „**доктор**“ по професионално направление 2.1. Филология (Класически езици) на Калина Юлиева Босева.

Доц. д-р Пламен Георгиев Гецов, дм

22 април, 2024 г.

София